

Міністерство освіти і науки України

Модельна навчальна програма

**«Досліджуємо історію і суспільство. 5-6 класи (інтегрований курс)»
для закладів загальної середньої освіти**

(автори Пометун О.І., Ремех Т.О., Малієнко Ю.Б., Мороз П.В.)

«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»

(наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795)

«ДОСЛІДЖУЄМО ІСТОРІЮ І СУСПІЛЬСТВО. 5-6 клас (інтегрований курс)»

Освітня галузь: громадянська та історична

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Пропонована модельна навчальна програма – комплексний освітній документ, який у 5–6 класах реалізовує наступність між початковою і базовою середньою освітою у вигляді інтегрованого курсу «Досліджуємо історію і суспільство» й закладає основу для подальшого інтегрування предметів і курсів громадянської та історичної освітньої галузі у 7–9 класах.

Програма розроблена на основі Державного стандарту базової середньої освіти, яким визначено *мету громадянської та історичної освітньої галузі* – розвиток особистості учня через осмислення минулого, сучасного та зв'язків між ними, взаємодії між глобальними, загальноукраїнськими і локальними процесами; формування ідентичності громадянина України, його активної громадянської позиції на засадах демократії, патріотизму, поваги до прав і свобод людини, визнання цінності верховенства права та нетерпимості до корупції.

Предмети і курси 5–6 класів належать до *адаптаційного циклу базової середньої освіти*, що визначає їх місце в системі шкільної громадянської та історичної освіти та поміж інших навчальних предметів і курсів. На цьому етапі шкільного життя має відбутись пристосування дитини до нових умов і вимог освітнього середовища, пов'язаних з її переходом із початкової до базової ланки освіти. Воно є досить тривалим процесом, пов'язаним із значними проблемами як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Це обумовлює потребу дотримання наступності між початковим та базовим освітнім рівнем, врахування психолого-педагогічних особливостей молодших підлітків, певну початковість, елементарність змісту предметів і курсів адаптаційного циклу й тих вимог, які висуваються до обов'язкових результатів навчання учнів.

З огляду на вищезазначене, *освітньою метою курсу* «Досліджуємо історію і суспільство», узгодженою з метою освітньої галузі, є *розвиток в учнів самоідентичності, почуття власної гідності через осмислення минулого, сучасного та зв'язків між ними, приналежності до України, українського народу, спільних історичних, політичних і духовно-культурних цінностей, формування активної громадянської позиції на засадах демократії, патріотизму, поваги до прав і свобод людини*.

Завдання курсу «Досліджуємо історію і суспільство» реалізують *вимоги до обов'язкових результатів навчання* громадянської та історичної освітньої галузі, зазначені у Додатку 18 Державного стандарту базової середньої освіти з

урахуванням особливостей адаптаційного циклу, зокрема відображаючи вміння і якості особистості (компетентності), які мають бути сформовані через діяльність. Вони передбачають, що наприкінці адаптаційного циклу *учень/учениця будуть здатні:*

- орієнтуватись в історичному часі: розглядати явища суспільного життя у розвитку, хронологічній послідовності або синхронно та в конкретно-історичних умовах певного часу, співвідносити їх з одиницями виміру історичного часу та певними періодами (епохами), виявляти зміни і тривалість у житті суспільства; встановлювати причиново-наслідкові зв'язки між подіями, явищами і процесами, діяльністю людей та її результатами в часі;
- орієнтуватись у географічному та соціально-історичному просторі: співвідносити розвиток історичних явищ і процесів із географічним положенням країн та природними умовами, виявляючи взаємозалежність розвитку суспільства, господарства, культури, діяльності людини і стану навколишнього природного середовища;
- виявляти розуміння взаємозв'язків та взаємовпливів історичних подій, явищ, процесів, постатей у контексті відомих історичних фактів; зіставляти різні інтерпретації історії; критично мислити у процесі пошуку та опрацювання різних джерел історичної та суспільно значущої інформації, формулювати обґрунтовані питання;
- усвідомлювати власну гідність і самоідентифікацію, реалізувати власні права і свободи, виявляти у поведінці повагу до прав і гідності інших осіб та толерантність, протидіяти проявам дискримінації та нерівності;
- дотримуватись у поведінці демократичних принципів, конструктивно взаємодіяти з однолітками, спільнотою закладу освіти, місцевою громадою, долучатись до розв'язання проблем спільноти та суспільства.

Компетентнісний потенціал освітньої галузі, визначений у Додатку 17 Державного стандарту базової середньої освіти, реалізовуватиметься за рахунок комплексу ключових компетентностей, сформованих умінь, ставлень, базових знань. У результаті опанування курсу учні мають засвоїти основні категорії і поняття, такі, що складають логічну частину базових знань освітньої галузі.

Кількість годин у пропонованій програмі відповідає рекомендованому навчальному часу, визначеному Типовою освітньою програмою, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України № 235 від 19.02.2021 р. «Про затвердження типової освітньої програми для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти».

Пріоритети викладання і зміст курсу

Розвиток громадянського суспільства в Україні, глибока і послідовна інтеграція держави в систему європейських і світових цінностей та демократії потребує наявності у її громадян знань, навичок, ставлень та ціннісних характеристик для підтримки, захисту й просування цих ідей. Такі завдання має розв'язувати громадянська й історична освіта,

покликана надати учням цілеспрямований і змістовний навчальний досвід, що відображатиме історичні й сучасні суспільні реалії та уможливить розвиток відповідних якостей особистості та її компетентностей.

Це визначає *пріоритетні психолого-дидактичні характеристики* інтегрованого курсу та освітнього процесу, серед яких:

побудова змісту на основі міжпредметної, внутрішньогалузевої і міжгалузевої інтеграції;

розкриття, конкретизація громадянознавчого змісту програми на прикладах конкретного історичного матеріалу, що не лише збагачує та урізноманітнює матеріал, а й дає змогу учневі цілісно подивитись на людину і суспільство у послідовному розвитку – в минулому, сьогодні і майбутньому;

інтеграція як основа досягнення очікуваних результатів відбувається не лише через зміст, а й види діяльності учнів;

зміст викладається і систематизується за проблемно-тематичним принципом;

людиноцентризм;

практична спрямованість, акцент на активному навчанні та практикуванні учнями поведінки, орієнтованої на цінності відповідального громадянства.

Урахування зазначених пріоритетів у навчанні курсу уможлиблює досягнення обов'язкових загальних і конкретних результатів навчання учнів.

У п'ятому класі курс має пропедевтичний (вступний) характер, що визначає принципи відбору змісту та стилістичні особливості його подачі: історичні події та явища, життєдіяльність людей, суспільний устрій та відносини досліджуються учнями фрагментарно, скорочено, основна увага зосереджується на формуванні в учнів початкових уявлень про минуле й сьогодні, елементарних умінь роботи з різноманітними джерелами. Відбір запропонованих історичних подій, персонажів, громадянознавчих понять тощо автори намагалися збалансувати як з погляду загальної/регіональної історії і сучасного життя суспільства, так і полікультурності, багатоперспективності минулого й сьогодні. Розділи курсу, запропоновані для 5 класу, дають учням змогу послідовно опанувати відповідну інформацію та початкові вміння, ставлення, що формують основу їхньої подальшої громадянської та історичної освіти. Історичний та громадянознавчий складники тісно переплетені у навчальному матеріалі з дотриманням зазначених вище принципів.

У шостому класі продовжується і поглиблюється опрацювання учнями основних понять освітньої галузі, що створюють цілісну картину буття людського суспільства в минулому і сучасності.

Як історичний контекст курсу 6 класу авторами обрана епоха стародавнього світу, яка важлива для формування в учнів основ розуміння історії людства, ціннісних орієнтацій, особистісних переконань, у ширшому значенні – основ

загальної культури. Такий підхід дає змогу учням зрозуміти перші етапи поступу людства, усвідомити безперервність, тяглість суспільних явищ, процесів, побачити яскравість, полікультурність, багатоперспективність розвитку давніх цивілізацій, робити аргументовані висновки про зв'язок минулого та сьогодення. На цьому матеріалі природньо поглиблюються і вдосконалюються наскрізні навички і компетентності, закладені у п'ятому класі, шляхом переносу їх у новий, більш складний історичний контекст. Пропонований програмою історичний зміст не є систематичним курсом, а вивчається на рівні елементарних знань, як того вимагає адаптаційний цикл.

Такий вибір історичного контексту програми є обґрунтованим з погляду перспективи навчання громадянської та історичної освіти у 7–9 класах, де передбачається послідовне міжпредметне інтегрування, та наступного поглиблення і профілізації у 10–12 класах.

Громадянознавчий складник у 6 класі інтегрований у матеріал кожної теми через розкриття зв'язків минулого і сучасності на прикладах трансформації найважливіших явищ і процесів суспільного життя: становлення людських спільнот, держав, права, інституту громадянства тощо. Окремий розділ громадянознавчого змісту (останній у Програмі 6 класу) гармонійно доповнює історичний контекст та виконує роль підсумкового за два роки навчання інтегрованого курсу адаптаційного циклу.

Курс «Досліджуємо історію і суспільство» структурований у 10 розділів (5 розділів – у 5 класі та 5 розділів – у 6 класі). У межах кожного розділу програми дотримано таку логіку:

- рух учнів від історичної конкретики – до узагальнення на сучасному матеріалі;
- системне просування учнів в опануванні певною кількістю теоретичних знань і способів діяльності для підвищення рівня сформованості ключових компетентностей та наскрізних умінь.

Така побудова програми дозволяє не лише забезпечити досягнення учнями обов'язкових результатів відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти, а й закласти підвалини як для подальшого інтегрування матеріалу предметів освітньої галузі у 7–9 класах, так і для ефективного навчання учнів окремо історії України, всесвітньої історії і громадянської освіти.

Структура програми

Програма містить результативні, змістові та процесуальні складники, структуровані за відповідними рубриками: **«Очікувані результати навчання», «Пропонований зміст інтегрованого курсу», «Види навчальної діяльності».**

Очікувані результати навчання зорієнтовані на формування відповідних компетентностей і наскрізних умінь учнів відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти у логічному поєднанні знаннєвого, смислового й діяльнісного компонентів. Подані в програмі формулювання очікуваних результатів навчання учнів є комплексними.

Один і той самий результат може бути досягнутий як залученням учнів до різних видів навчальної діяльності, так і засвоєнням ними історичних/громадянських знань і цінностей.

Зміст навчального предмета розподілений на розділи, що містять переліки певних історичних та/або громадянознавчих сюжетів, не розділених на окремі уроки. Вчитель, орієнтуючись на вимоги щодо очікуваних результатів, має змогу самостійно визначати назву теми, кількість і перелік питань до кожного уроку залежно від умов організації освітнього процесу, пізнавальних можливостей окремих учнів і класу в цілому, індивідуального стилю викладання. У межах загальної річної кількості годин учитель може самостійно визначати час для роботи над кожним розділом програми, не порушуючи при цьому повноти завдань, визначених як результати і зміст навчання.

Спільними для 5 та 6 класу є основні **види навчальної діяльності** учнів. Визначення основних видів навчальної діяльності учнів та їх повторюваність слугує основою технології навчання учнів 5–6 класів історії та громадянської освіти. Адже постійне залучення учнів в активну різноманітну діяльність може забезпечити реальне досягнення планованих у програмі результатів. Учитель, організовуючи освітній процес, може диференціювати/ускладнювати кожний із пропонованих видів діяльності за рахунок зменшення допомоги учням аж до їхньої повної самостійності чи ускладнення завдань, пропонуючи їм оперувати більшим обсягом інформації чи складнішими способами діяльності. Кожний вид навчальної діяльності формує компетентності й наскрізні вміння учнів як на історичному, так і громадянознавчому змісті курсу.

З урахуваннями теми уроку в освітній процес доцільно включати такі види діяльності учнів:

- *підготовка* учнями коротких (1–2 хв) *усних повідомлень*, які підвищують їхню зацікавленість матеріалом та сприяють розвитку низки наскрізних умінь і ключових компетентностей;
- *пошукові завдання*: пошук учнями інформації у різних джерелах (підручнику, довідниках, інтернет-джерелах тощо), систематизація, оцінювання якості та достовірності інформації з допомогою вчителя та/або за ґрунтовною його інструкцією з дотриманням учнями такого алгоритму: 1) пошук/опрацювання інформації з різних джерел щодо тлумачення поняття; 2) обговорення набутої інформації в класі; 3) вироблення з допомогою вчителя визначення поняття; порівняння його з підручником, словником тощо;
- *практичні завдання*: розв’язання і складання хронологічних задач, креслення схем і таблиць, заповнення контурних карт, створення медіатекстів із допомогою вчителя тощо за зразком та самостійно;
- *завдання для розвитку критичного та системного мислення*: аналіз і оцінка інформації різноманітних джерел; формулювання запитань до джерела в цілому та поданої в ньому інформації; розрізнення фактів і суджень у запропонованому тексті/медіатексті; оцінка достовірності, надійності та повноти запропонованих/знайдених джерел;

- *творчі завдання*: створення нових навчальних продуктів, поєднуючи набуті знання і вміння з особистісними поглядами на історичне минуле й сьогодення: віртуальні екскурсії; усні/письмові твори-роздуми, малюнки, макети, рольові, імітаційні ігри тощо;
- *обговорення та дискусії* на основі відкритих та контроверсійних питань історії та суспільного життя: висловлення власних суджень щодо тих чи тих історичних особистостей, вчинків людей, підбір аргументів для захисту власної позиції, участь в обговоренні з дотриманням правил дискутування, діалоги з переконанням інших;
- *індивідуальні/групові проекти*: планування власної діяльності на певний проміжок часу, планування співпраці з іншими у проекті, дослідницька діяльність, співпраця з реалізації проекту та досягнення результатів, презентація результатів проекту.

Водночас пропоновані програмою зміст предмета та види навчальної діяльності жодним чином не обмежують автономію і творчість учителя. Програмові положення лише застерігають від одноманітності в організації діяльності учнів, небажаної монологічності й однотипності їхньої діяльності.

Шляхи реалізації програми та особливості організації освітнього процесу з курсу

Реалізація мети і завдань курсу можлива лише за умови застосування активних та інтерактивних методів навчання, коли учні є суб'єктами навчання: виконують творчі завдання, беруть участь у діалозі, дискусії, ставлять запитання одне одному та вчителю. Зазвичай така модель навчання потребує від учнів самостійного дослідження, урахування багатьох інтересів та інтерпретацій, варіативність думок і відповідей. Уроки інтегрованого курсу можуть бути подібні дослідницькій лабораторії чи дискусійному клубу, де кожний учень/учениця має змогу індивідуально чи в групі дослідити суспільні й історичні явища та процеси, висловити власну позицію, поміркувати вголос, поділитися враженнями та особистим досвідом.

Варто якнайширше залучати життєвий досвід учнів, особливо під час розгляду питань громадянознавчого змісту та краєзнавчого матеріалу. Це відкриває перспективу їхньої позаурочної діяльності, наприклад, у реалізації творчих завдань і групових проектів. Відтак застосування інтерактивних методів, як-от мозковий штурм, дискусія, рольова гра, моделювання, аналіз кейсів (випадків, реальних ситуацій суспільного життя), взаємонавчання, робота в малих групах, драматизація, портфоліо тощо, має поєднуватися з іншими методами навчання.

Отже, *особливостями організації освітнього процесу з курсу* є:

- системне застосування технологій інтерактивного навчання, розвитку критичного мислення, проектної та технології дидактичної гри;
- створення позитивної атмосфери навчання та ефективного освітнього середовища.

Учителю історії та громадянської освіти, адміністрації закладу варто звернути увагу на те, що освітній заклад здійснює процес спрямованої соціалізації учня/учениці, тому певною мірою відповідає за їхній громадянський розвиток. Навчання учнів буде більш успішним за умови панування в освітньому закладі демократичної атмосфери, рівності у взаємовідносинах учасників освітнього процесу, побудованих на партнерських засадах і взаємоповазі.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Очікувані результати навчання учнів	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Орієнтовні види навчальної діяльності
5 КЛАС		
Вступ. ЛЮДИНА. СУСПІЛЬСТВО. ІСТОРІЯ		
<p>Учень/учениця:</p> <p><i>Розповідає про унікальність і неповторність кожної людини, зв'язок людини і суспільства</i></p> <p><i>Пояснює, що таке гідність людини (з допомогою вчителя)</i></p> <p><i>Поводиться з повагою до гідності інших осіб</i></p> <p><i>Пояснює, як погляди та потреби людей сьогодні і в минулому пов'язані з подіями їхнього життя, станом суспільства</i></p> <p><i>Розрізняє локальні, регіональні, національно-культурні спільноти, співвідносить себе з ними</i></p> <p><i>Описує та характеризує себе за</i></p>	<p>Людина – неповторна особистість. Гідність людини</p> <p>Людина серед людей. Суспільство</p> <p>Людські спільноти та їх розмаїття. Самоідентифікація людини</p>	<p><i>Пошукові завдання</i></p> <p>З'ясування значення понять «ідентичність», «гідність людини», «суспільство», «спільноти», «історія», (самостійно та/або з допомогою вчителя); створення хмарин слів</p> <p>Аналіз структури і можливостей підручника</p> <p><i>Творчі завдання</i> (індивідуально, в парах/групах)</p> <p>Інтерв'ювання батьків/представників родини: до яких спільнот належать представники нашої родини? Що притаманно цим спільнотам? Як це відображається в житті нашої родини?</p>

<p>належністю до різних спільнот</p> <p><i>Пояснює</i>, як людина своєю діяльністю впливає на різні спільноти</p> <p><i>Пояснює</i> термін «історія» в різних значеннях, про що і про кого розповідає історія як наука</p> <p><i>Розповідає</i>, хто такі історики, що досліджує історія світу та України</p> <p><i>Обґрунтовує</i> присутність минулого в сучасності, взаємопов'язаність минулого, теперішнього і майбутнього</p> <p><i>Висловлює оцінні судження</i> щодо необхідності вивчення історії свого народу і країни та збереженні пам'яті про минуле</p> <p><i>Самостійно використовує підручник</i> як джерело знань, <i>коментує</i> його текст під час читання, <i>складає</i> запитання до нього</p>	<p>Історія як минуле людини і суспільства.</p> <p>Історія – наука про минуле суспільства.</p> <p>Історичні дослідження</p> <p>Історія України – частина європейської та світової історії.</p> <p>Історія мого краю</p>	<p><i>Обговорення та дискусії</i> (орієнтовні теми)</p> <p>Як я розумію унікальність та неповторність кожної людини?</p> <p>Для чого потрібно вчити історію?</p> <p>Де я можу побачити і почути історію?</p> <p>Як минуле присутнє в моєму житті сьогодні?</p> <p>Що об'єднує людей у спільноту?</p> <p>Що для мене означає історія мого краю?</p>
--	--	--

Розділ 1. ІСТОРИЧНИЙ ЧАС І ПРОСТІР

<p><i>Пояснює</i> різницю між одиницями вимірювання історичного часу і співвідносить їх (рік – століття – тисячоліття)</p> <p><i>Установлює</i> одночасність подій в історичному просторі, тривалість подій, явищ, процесів та їх часову віддаленість</p>	<p>Синхронність і послідовність подій в історії. Хронологія.</p> <p>Відлік історичного часу.</p> <p>Лінія часу.</p> <p>Основні періоди історії людства</p> <p>Людина у просторі життєдіяльності.</p>	<p><i>Короткі повідомлення учнів</i></p> <p>Як ведуть відлік часу (день, тиждень, місяць, рік)? Про які віхи історії мого життя або життя моєї родини я можу дізнатися із сімейних архівів/світлин?</p> <p>Де ми живемо (характеристика географічного та історичного простору з допомогою вчителя)? Які назви мого</p>
---	--	--

<p>одних від одних (у межах теми, з допомогою вчителя)</p> <p><i>Установлює</i> послідовність історичних подій за допомогою лінії часу</p> <p><i>Пояснює</i>, як географічне положення впливає на спосіб життя і світогляд людей</p> <p><i>Виявляє</i> вплив діяльності людини на навколишнє середовище; <i>висловлює оцінні судження</i> щодо їх взаємодії</p> <p><i>Розрізняє</i> поняття «географічний» та «історичний» простори</p> <p><i>Виокремлює</i> основні елементи карти та пояснює їх значення</p> <p><i>Визначає</i> орієнтацію об'єктів відносно сторін світу, суб'єкта спостереження</p> <p><i>Розрізняє</i> умовні позначки на географічній та історичній картах</p> <p><i>Ідентифікує</i> на різних картах кордони України та її сусідів, етнографічні регіони України</p> <p><i>Пояснює</i> окремі географічні назви та їх історичне походження</p> <p><i>Співвідносить</i> дані карти з іншими джерелами інформації (розповідь</p>	<p>Географічний та історичний простір.</p> <p>Історичні події у просторі.</p> <p>Взаємодія людини і природи.</p> <p>Історична мапа</p> <p>Україна та її сусіди на географічних та історичних картах. Локальна історія</p> <p>Суверенна Україна та сусідні держави на карті світу та Європи.</p> <p>Етнографічні регіони України.</p> <p>Географічні назви в історії</p>	<p>села/селища/міста походять із минулого?</p> <p><i>Пошукові завдання</i></p> <p>З'ясування значення понять «хронологія», «період», «простір життєдіяльності», «тисячоліття», «століття» (самостійно та/або з допомогою вчителя). Складання речень, ребусів, кросвордів із застосування понять</p> <p><i>Практичні завдання</i></p> <p>Розв'язання хронологічних задач/завдань із тем розділу.</p> <p>Креслення і позначки на лінії часу, пов'язані, зокрема, і з місцевою історією</p> <p>Читання легенди карти, опрацювання контурних карт за темами розділу</p> <p><i>Творчі завдання</i> (індивідуально, в парах/групах)</p> <p>Уявна екскурсія етнографічними регіонами України</p> <p>Історико-літературний екскурс «Як в українських прислів'ях віддзеркалено ставлення до часу та простору?»</p>
---	---	---

<p>учителя, текст книжки, візуальні джерела тощо)</p>		<p><i>Обговорення та дискусії</i> (орієнтовні теми) Як пов'язані географічні чинники, навколишнє середовище та спосіб життя і світогляд людей? Як історична карта допомагає описати і зрозуміти історичну подію? Чи впливають люди на довкілля? Якщо так, то як саме?</p> <p><i>Проекти</i> (індивідуальні/групові) Віхи історії моєї родини/громади Географічне розташування та історичне походження мого села/селища/міста Минуле в сьогоденні: про що розповідає топоніміка</p>
---	--	--

Розділ 2. ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ. ІСТОРИЧНІ ДЖЕРЕЛА

<p><i>Розрізняє</i> джерела інформації за видами (матеріальні/нематеріальні, первинні/вторинні, текстово-візуальні тощо)</p> <p><i>Наводить приклади</i> історичних пам'яток та інших проявів присутності минулого в сьогоденні – топоніміка, лексика, фольклор, соціальні практики тощо</p> <p><i>Визначає</i> ознаки, що пов'язують документи, артефакти (музейні об'єкти) та</p>	<p>Джерела інформації та їх види. Первинні та вторинні історичні джерела. Писемні історичні джерела. Речові історичні джерела. Візуальні історичні пам'ятки. Мова, топоніміка, фольклор як джерела знань про минуле</p>	<p><i>Короткі повідомлення учнів</i> Історичні джерела та місця їх зберігання; книгодрукарі Йоганн Гутенберг та Іван Федоров; мова, традиції і фольклор як джерела знань про минуле</p> <p><i>Пошукові завдання</i> З'ясування способів пошуку та нагромадження інформації з тем розділу</p>
---	---	--

<p>ілюстративний матеріал з історичним періодом (у межах теми)</p> <p><i>Пояснює</i> і доцільно <i>застосовує</i> терміни, поняття, які вжито в запропонованих джерелах</p> <p><i>Визначає</i> тему і походження запропонованого джерела історичної та суспільної інформації</p> <p><i>Використовує</i> в поясненнях інформацію з різних джерел, зокрема тексти та відеоматеріали, усні історичні свідчення, музейні експозиції, власні спостереження</p> <p><i>Виокремлює</i> основне і другорядне в тексті джерела</p> <p><i>Формулює</i> питання різного типу до тексту/медіатексту, візуальних джерел</p> <p><i>Розрізняє</i> факт і судження в запропонованому тексті/медіатексті</p> <p><i>Формулює</i> запитання щодо достовірності інформації з різних джерел</p> <p><i>Пояснює</i> способи нагромадження та пошуку інформації</p> <p><i>Характеризує</i> способи збереження інформації про минуле та <i>пояснює</i> необхідність збереження історичних</p>	<p>Текст та медіатекст. Факти і судження. Достовірність джерел</p> <p>Способи нагромадження та пошуку інформації у минулому і сьогодні</p> <p>Книги в історії людства. Йоганн Гутенберг. Іван Федоров</p> <p>Пошук та збереження історичних джерел. Архіви, музеї, бібліотеки України та світу. Пошукові інтернет-системи отримання інформації</p>	<p>Самостійний добір історичних/громадянознавчих джерел для розв'язання запропонованого завдання з тем розділу за заданими критеріями. Пошук і розрізнення первинних і вторинних джерел</p> <p>Термінологічні вправи з визначення, застосування, ілюстрування прикладами понять «топоніміка», «матеріальні/нематеріальні історичні джерела», «первинні/вторинні історичні джерела», «речові історичні джерела», «писемні історичні джерела», «візуальні історичні джерела», «архів», «медіаджерело»</p> <p><i>Практичні завдання для розвитку критичного та системного мислення</i></p> <p>Аналіз і синтез історичних/громадянознавчих джерел за видами для опису/пояснення історичних подій та життєдіяльності людей у минулому й сьогодні</p> <p>Формулювання запитань до джерела в цілому та поданої в ньому інформації (у межах розділу)</p> <p>Розрізнення фактів і суджень в запропонованому тексті/медіатексті. Оцінка достовірності, надійності і</p>
---	--	---

<p>джерел у минулому й сьогодні</p> <p><i>Оцінює</i> інформацію щодо її достовірності, надійності та повноти</p> <p><i>Використовує</i> пошукові системи для отримання інформації, дізнається значення незнайомих слів</p>		<p>повноти джерел</p> <p>Створення медіатексту з тем розділу для обговорення з однокласниками його особливостей</p> <p><i>Творчі завдання</i> (індивідуально, в парах/групах)</p> <p>Віртуальні екскурсії музеями, бібліотеками, архівами України, світу</p> <p>Міжпредметний екскурс: історія у фольклорних (наприклад, усно-поетичних) та мистецьких пам'ятках</p> <p><i>Обговорення та дискусії</i> (орієнтовні теми)</p> <p>Чому і як необхідно зберігати історичні джерела?</p> <p>Яку роль відігравали в історії людства?</p> <p>Яке значення має книга для людини?</p> <p>Як оцінити достовірність поданої в джерелі інформації?</p> <p><i>Проекти</i> (індивідуальні/групові)</p> <p>Топоніміка, лексика, фольклор, соціальні практики як прояв присутності минулого в сьогодні</p> <p>Історія в іменах, звичних/шкільних назвах</p>
<p>Розділ 3. МАНДРІВКИ У МИНУЛЕ УКРАЇНИ</p>		

<p><i>Пояснює</i>, що таке історичні події і процеси</p> <p><i>Виявляє і розрізняє</i> з допомогою вчителя на прикладах матеріалу теми причини і приводи, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів</p> <p><i>Установлює</i> одночасність, хронологічну тривалість і послідовність зазначених подій та процесів та їх віддаленість одних від одних, <i>співвідносить</i> подію, історичне явище і століття (у межах теми, з допомогою вчителя)</p> <p><i>Співвідносить</i> з вивченим періодом (епохою) відомі історичні події та особи, визначає сфери суспільного життя, які зазнавали змін</p> <p><i>Визначає</i> на карті положення географічних об'єктів, культурно-історичних пам'яток, місця історичних подій, згаданих у змісті теми</p> <p><i>Описує</i> перебіг історичних подій у межах теми та визначає їхню тяглість в історичному процесі</p> <p><i>Добирає</i> приклади, які розкривають поняття/терміни, що використовуються в межах теми</p> <p><i>Формулює</i> запитання щодо можливого</p>	<p>Історичні події і процеси.</p> <p>Причини, приводи, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів. Історичні постаті</p> <p>Русь-Україна і Королівство Руське. Княгиня Ольга. Король Данило</p> <p>Українське козацтво у військовий та мирний час</p> <p>Українська революція (1917–1921). Михайло Грушевський. Євген Петрушевич</p> <p>Голодомор в пам'ятниках України і світу</p> <p>Україна у Другій світовій війні (1939–1945)</p> <p>Утворення держави Україна. Віхи становлення української державності. В'ячеслав Чорновіл</p> <p>Історія мого краю: від минулого</p>	<p><i>Короткі повідомлення учнів</i></p> <p>Події, явища, процеси, наслідки різних періодів історії України; визначні постаті України</p> <p><i>Пошукові завдання</i></p> <p>З'ясування значення, знаходження у різних джерелах, застосування понять «історична подія», «історичний процес», «причина», «привід», «наслідки», «Русь-Україна», «Королівство Руське», «українське козацтво», «Українська революція», «Голодомор», «Друга світова війна», «держава Україна» (самостійно та/або з допомогою вчителя)</p> <p>Самостійний добір історичних/громадянознавчих джерел для опису історичної події/історичного діяча</p> <p><i>Практичні завдання для розвитку критичного та системного мислення</i></p> <p>Коментування та аналіз тексту підручника, джерела з тем розділу</p> <p>Розв'язання хронологічних задач/завдань із тем розділу</p> <p>Визначення на карті положення історико-географічних об'єктів (у</p>
--	--	---

<p>впливу тих чи інших подій на життя суспільства, окремих груп людей</p> <p><i>Формулює</i> оцінні судження про вчинки історичних осіб та сучасних діячів, події, явища, процеси з урахуванням отриманих знань та власного досвіду</p>	<p>до сьогодення</p> <p>Історія моєї родини</p>	<p>межах тем розділу)</p> <p>Аналіз, синтез, застосування інформації, отриманої з різних джерел, для опису/пояснення причин, приводів, результатів і наслідків історичних подій, явищ, процесів, життєдіяльності людей у минулому й сьогодні (з допомогою вчителя в межах тем розділу)</p> <p>Аргументування власної позиції, ставлення до значущості історичних і сучасних подій, явищ, процесів, діяльності історичних особистостей</p> <p>Формулювання запитань до джерела в цілому та його окремих частин (у межах тем розділу)</p> <p><i>Творчі завдання</i> (індивідуально, в парах/групах)</p> <p>Віртуальна, уявна, реальна екскурсія музеями мого краю, України</p> <p>Усний/письмовий твір-роздум «Мій улюблений історичний діяч»</p> <p><i>Обговорення та дискусії</i> (орієнтовні теми)</p> <p>Яких змін і чому зазнавали різні сфери суспільного життя?</p> <p>Чому виникали соціальні конфлікти в</p>
---	---	---

		<p>минулому? Як їх розв'язували? З яких причин виникають соціальні конфлікти тепер? Як попередити, залагодити, подолати соціальний конфлікт? Як вчинки людей впливали/впливають на суспільні події, явища, процеси?</p> <p><i>Проекти</i> (індивідуальні/групові) Історія в особах, подіях, явищах, процесах, пам'ятках історії України та світу (за заданими критеріями в межах теми) Про що та про кого розповідає історія мого краю? Про що та про кого розповідає історія моєї родини?</p>
Розділ 4. ІСТОРІЯ НАВКОЛО НАС		
<p><i>Розрізняє</i> природні, економічні, соціальні, технологічні та культурні зміни та наводить приклади їх впливу на життя людини і суспільства в минулому і теперішньому</p> <p><i>Пояснює</i>, як життя людини і суспільства залежить від природних змін, науково-технічних винаходів, соціальних обставин</p> <p><i>Виявляє</i> чинники, що впливають на заняття людей, спосіб ведення господарства, соціальний устрій (клімат, географічне</p>	<p>Зміни в житті людини і суспільства. Чинники змін. Зв'язок минулого і сьогодення</p> <p>Господарство, підприємництво, гроші упродовж історії людства</p> <p>Освіта, наука і техніка у минулому й сьогоденні</p> <p>Місто і село: від виникнення до</p>	<p><i>Короткі повідомлення учнів</i> Зв'язок минулого і теперішнього; зміни в господарстві, науці, техніці, шкільництві, дозвіллі, спорті; добродійність, волонтерство; українці у світі</p> <p><i>Пошукові завдання</i> З'ясування значення, застосування та ілюстрування прикладами понять «господарство», «підприємництво»,</p>

<p>розташування, доступ до природних ресурсів)</p> <p><i>Використовує</i> в поясненнях інформацію з різних джерел, зокрема тексти та відеоматеріали, усні історичні свідчення, музейні експозиції, власні спостереження</p> <p><i>Формулює</i> висновок, оцінні судження на основі наведених фактів</p> <p><i>Визначає</i> придатність отриманої інформації для добору аргументів з допомогою вчителя</p> <p><i>Послідовно викладає</i> інформацію, будує виступ із дотриманням структури</p>	<p>сучасності</p> <p>Дозвілля і спорт колись і тепер. Подорожі та міграції. Українці у світі</p> <p>Доброчинність і волонтерство: історія і сучасність</p>	<p>«гроші», «соціальні зміни», «волонтерство», «міграції» (самостійно та/або з допомогою вчителя). Складання речень, ребусів, емоджі, кросвордів і тем розділу</p> <p>Самостійний вибір/добір джерел для опису, характеристики змін у життєдіяльності людини і суспільства (у межах тем розділу)</p> <p><i>Практичні завдання для розвитку критичного та системного мислення</i></p> <p>Коментування та аналіз (за запропонованим алгоритмом або з допомогою вчителя) тексту, візуальних матеріалів підручника, інших історичних/громадянознавчих джерел для формулювання висновків, суджень на основі наведених фактів (у межах тем розділу)</p> <p>Формулювання запитань до джерела в цілому та його окремих частин (у межах тем розділу)</p> <p>Визначення на карті положення історико-географічних об'єктів (у межах тем розділу)</p> <p>Застосування отриманої з різних джерел інформації про зв'язок минулого і теперішнього, українців у</p>
---	--	---

		<p>світі</p> <p>Аналіз і синтез запропонованої інформації для опису/пояснення взаємозалежності життя людини, суспільства і природних змін, науково-технічних винаходів, соціальних обставин (із допомогою вчителя)</p> <p>Аргументування власної позиції щодо зв'язку поглядів та потреб людей з подіями їхнього життя, станом суспільства</p> <p><i>Творчі завдання</i> (індивідуально, у парах/групах)</p> <p>Усні повідомлення, твори-роздуми, презентації, макети, рисунки, постери «Пам'ятки господарської, наукової і технічної діяльності, доброчинності в Україні, Європі та світі в минулому й сьогодні»</p> <p>Віртуальні, уявні, реальні подорожі історично-культурними і природними пам'ятними місцями України і світу (у межах теми)</p> <p>Добір/створення відеоматеріалів, усних свідчень, музейних експозицій за темою «Українці у світі»</p> <p>Мої спостереження змін у життєдіяльності людини і суспільства</p>
--	--	--

		<p>(у межах теми)</p> <p><i>Обговорення та дискусії</i> (орієнтовні теми)</p> <p>Які події, природні чинники впливають на людей, їхні заняття і спосіб життя? Як люди творять історію? Яка інформація дає змогу пояснити безперервність та зміни в історії й сьогоденні? Як змінювалися освіта і школа від минулого до сьогодення?</p> <p><i>Проекти</i> (індивідуальні/групові)</p> <p>Об'єкти громадського простору мого села/селища/міста вчора, сьогодні, завтра</p> <p>Безперервність і зміни в історії та сьогоденні у моєму краї і навколо мене</p> <p>Школа у минулому і сьогоденні</p> <p>Дозвілля і спорт у житті моєї родини, шкільної та місцевої спільнот</p> <p>Вихідці з України, відомі у світі</p>
Розділ 5. РОЗМАЇТТЯ УКРАЇНИ		
<p><i>Наводить приклади</i> етнічного, релігійного, культурного та іншого розмаїття в Україні та світі в минулому і сьогоденні</p> <p><i>Пояснює</i> причини та наслідки розмаїття в сучасній Україні, аналізує культурне</p>	<p>Полікультурність: етнічне, релігійне, культурне та інше розмаїття в Україні та світі в минулому і сьогоденні.</p>	<p><i>Короткі повідомлення учнів</i></p> <p>Полікультурна Україна; історичні та природні заповідники; місцеві історико-культурні та природні пам'ятки</p>

<p>розмаїття України та світу</p> <p><i>Висловлює</i> власне ставлення про культурне розмаїття та його цінність для суспільства, виявляє зацікавленість переконаннями інших людей</p> <p><i>Визначає на карті</i> положення географічних об'єктів, культурно-історичних пам'яток, місця історичних подій</p> <p><i>Позначає</i> розміщення об'єктів на карті, <i>прокладає</i> уявні маршрути, визначає відстані</p> <p><i>Описує і характеризує</i> за певним алгоритмом пам'ятку природи, історії та культури</p> <p><i>Порівнює</i> однотипні пам'ятки історії, природи та культури і пояснює їх значення</p> <p>Послідовно <i>викладає</i> інформацію, <i>будує</i> виступ із дотриманням структури</p> <p><i>Дотримується</i> визначених правил і пропонує у разі потреби зміни до них під час організації подорожей для пізнання пам'яток історії та культури, туристичних об'єктів, а також для прогулянок і відпочинку</p> <p><i>Оцінює</i> значення події, явища, цінність пам'ятки культури для конкретного</p>	<p>Замки, фортеці, палаци України. Релігії, храми України. Історичні та природні заповідники</p> <p>Взаємодія культур у минулому і сьогоденні</p> <p>Зв'язок минулого, теперішнього і майбутнього в житті людини та суспільства</p>	<p><i>Пошукові завдання</i></p> <p>З'ясування значення, застосування та ілюстрування прикладами понять «полікультурність», «релігія», «замок», «фортеця», «палац», «взаємодія культур», «історичні та природні заповідники» (самостійно та/або з допомогою вчителя)</p> <p>Самостійний добір історичних/громадянознавчих джерел для опису, характеристики культурного розмаїття України</p> <p><i>Практичні завдання для розвитку критичного та системного мислення</i></p> <p>Коментування та аналіз тексту, візуальних матеріалів підручника, інших джерел із тем розділу. Формулювання запитань до окремих частин і джерела в цілому з тем розділу.</p> <p>Визначення на карті положення полікультурних пам'яток, історичних та природних об'єктів</p> <p>Застосування отриманої з джерел інформації про взаємодію культур у минулому і сьогоденні</p> <p>Аналіз і синтез запропонованої</p>
---	---	---

<p>історичного періоду</p> <p><i>Пояснює</i>, як погляди та потреби людей сьогодні і в минулому пов'язані з подіями їхнього життя, станом суспільства, як пов'язані минуле, теперішнє і майбутнє в житті кожної людини і суспільства у цілому</p>		<p>інформації для опису/пояснення розмаїття в Україні в минулому й сьогодні (з допомогою вчителя)</p> <p>Аргументування власної позиції, ставлення щодо цінності культурного розмаїття та взаємодії культур для людини і суспільства в цілому</p> <p><i>Творчі завдання</i> (індивідуально, у парах/групах)</p> <p>Презентації, макети, рисунки про пам'ятки полікультурності в Україні</p> <p>Екскурсійні маршрути, сценарії екскурсій пам'ятними місцями мого краю</p> <p>Віртуальні, уявні, реальні подорожі історично-культурними і природними пам'ятними місцями України (на вибір)</p> <p><i>Обговорення та дискусії</i> (орієнтовні теми)</p> <p>Що таке взаємодія культур?</p> <p>Як складалося розмаїття України?</p> <p>Як співіснують різні культури в моєму регіоні?</p> <p>Яких правил слід дотримуватися під час організації та в ході подорожей до пам'яток історії та культури, туристичних об'єктів, під час</p>
---	--	---

		прогулянок і відпочинку? <i>Проекти</i> (індивідуальні/групові) Культурне розмаїття мого краю Пам'ятки розмаїття навколо мене Ознаки розмаїття у моєму оточенні
	6 КЛАС	
ВСТУП		
<p style="text-align: center;">Учень/учениця:</p> <p><i>Визначає</i> суспільство як форму взаємодії людей, що склалася історично</p> <p><i>Встановлює зв'язки</i> (з допомогою вчителя) між людиною і суспільством, людиною і державою, суспільством і державою</p> <p><i>Формулює судження</i> щодо безперервності історичного процесу</p> <p><i>Співвідносить</i> дату події зі століттям і тисячоліттям</p> <p><i>Розрізняє</i> системи літочислення, пояснює їх на прикладах</p> <p><i>Співвідносить</i> дані карти з іншими джерелами інформації (розповідь учителя, текст книжки, візуальні джерела тощо)</p> <p><i>Розрізняє</i> історичні джерела з історії стародавнього світу за видами</p>	<p>Людина, суспільство, держава: історія та сьогодення</p> <p>Тяглість і тривалість історії. Час і простір в історії</p> <p>Епоха стародавнього світу як перший етап історії людства</p>	<p><i>Пошукові завдання</i> З'ясування значення, застосування та ілюстрування прикладами понять «стародавній світ», «ера», «археологія»</p> <p><i>Практичні завдання з розвитку критичного та системного мислення</i> Розв'язання/складання хронологічних задач/завдань з обчислення часу, встановлення тривалості (тяглості) подій; віддаленості події від зазначеної дати з переходом через еру чи в межах ери (у межах тем розділу з допомогою вчителя)</p> <p>Формулювання висновків щодо особливостей літочислення до нашої ери (на основі шкали часу або хронологічної таблиці)</p> <p>Встановлення виду джерела за</p>

<p><i>Визначає</i> риси/ознаки артефакту, писемного та візуального джерела з історії стародавнього світу</p> <p><i>Формулює</i> судження про своєрідність епохи стародавнього світу</p> <p><i>Наводить</i> приклади історичних пам'яток та інших проявів присутності минулого в сьогоденні – топоніміка, лексика, фольклор, соціальні практики тощо</p>		<p>ілюстрацією чи текстом підручника Коментування тексту підручника, складання запитань до нього з тем розділу</p> <p><i>Творчі завдання</i> (індивідуально, у парах/групах) Пам'ятні для мене події історії України, мого краю на шкалі часу Уявна подорож мапою України Минуле на карті нашої країни</p> <p><i>Обговорення та дискусії</i> (орієнтовні теми) Як пов'язані людина, суспільство, держава? Що я вже знаю про історію стародавнього світу? Де я зустрічаюсь із пам'ятками історії стародавнього світу? Для чого варто вивчати історію давніх народів і держав? Якою є роль історичних джерел у дослідженні історії стародавнього світу?</p>
---	--	---

РОЗДІЛ 1. ЛЮДИНА І СУСПІЛЬСТВО У ПЕРВІСНІ ЧАСИ

<p><i>Установлює</i> послідовність етапів первісності за допомогою лінії часу</p> <p><i>Висловлює припущення</i> стосовно походження людини</p> <p><i>Виявляє</i> чинники, що впливають на заняття людей, спосіб ведення господарства, соціальний устрій (клімат, географічне розташування, доступ до природних ресурсів)</p> <p><i>Пояснює</i>, що таке суспільство, спільнота, <i>наводить</i> приклади спільнот з історії та сьогодення</p> <p><i>Вирізняє та аналізує</i> суспільні відносини, <i>наводить приклади</i></p> <p><i>Розповідає</i> про появу правил співжиття людей та <i>визначає</i> їх призначення</p> <p><i>Висловлює власне ставлення</i> щодо необхідності правил у людській спільноті та їх значення в суспільному житті</p> <p><i>Визначає</i> на карті стоянки первісних людей на території України і територіальні межі Трипільської культури</p> <p><i>Співвідносить</i> дані карти з іншими джерелами інформації (розповідь учителя, текст книжки, візуальні джерела тощо)</p> <p><i>Описує і характеризує</i> з допомогою</p>	<p>Походження людини, розселення та спосіб життя первісних людей</p> <p>Соціум. Перші людські спільноти (община, рід, плем'я)</p> <p>Людина в суспільних відносинах: від первісності до сучасності</p> <p>Правила співжиття. Звичаї, традиції, релігія первісних людей</p> <p>Первісні люди на території України. Трипільська культура</p>	<p><i>Короткі повідомлення учнів</i> Первісні мисливці, землероби, скотарі, ремісники; винаходи первісної доби, їх вплив на спосіб життя людей</p> <p><i>Пошукові завдання</i> З'ясування значення та застосування понять «кам'яний вік», «homo sapiens (людина розумна)», «стоянка первісних людей», «родова община», «плем'я», «суспільні відносини», «правила», «норми», складання речень-прикладів, ребусів, кросвордів на матеріалі розділу Самостійний добір історичних/громадянознавчих джерел для розв'язання запропонованого завдання за заданими критеріями з тем розділу</p> <p><i>Практичні завдання з розвитку критичного та системного мислення</i> Розв'язання/складання хронологічних задач/завдань із тем розділу Опрацювання карт/контурних карт за темами розділу Письмовий/усний опис способу життя первісних людей на основі історичних реконструкцій та речових джерел</p>
--	--	--

<p><i>вчителя</i> пам'ятку первісності, Трипільської культури</p> <p><i>Послідовно викладає</i> інформацію про духовний світ людей за первісної доби, <i>будує виступ</i> із дотриманням структури</p> <p><i>Оцінює</i> роль первісності для подальшого розвитку суспільства</p>	<p>Духовний світ людини у первісні часи</p>	<p>Аналіз візуальних джерел щодо релігійних вірувань і мистецтва первісних людей (за запропонованим алгоритмом)</p> <p>Характеристика пам'яток Трипільської культури (за запропонованим алгоритмом або з допомогою вчителя)</p> <p>Зіставлення даних карти з текстом підручника та іншими джерелами для пояснення впливу природного середовища на спосіб життя первісних людей</p> <p><i>Творчі завдання</i> (індивідуально, у парах/групах)</p> <p>Усна/комп'ютерна презентація «Мистецтво первісних людей»</p> <p>Історична візуальна реконструкція (малюнок, макет, презентація тощо) життя людини в первісні часи</p> <p>Уявна/віртуальна екскурсія трипільським поселенням</p> <p>Ігри: «Як облаштувати суспільне життя на безлюдному острові»; «Суспільство без правил»</p> <p><i>Обговорення та дискусії</i> (орієнтовні теми)</p> <p>Які виклики стояли перед людьми за</p>
--	---	---

		<p>первісних часів? Яке значення для людства мало виникнення землеробства, скотарства та ремесла? Якими були первісні спільноти людей? Яке значення вони відігравали в первісному суспільстві? Що означає жити в суспільстві? Яку роль відіграють правила в моєму/нашому житті?</p> <p><i>Проекти</i> (індивідуальні/групові) Значення для людства винаходів первісної доби Пам'ятки первісної доби в музеях України та мого краю Трипільська культура – пам'ятка світового значення Звичаї, традиції, релігійні норми в житті людей у минулому і сьогоденні</p>
РОЗДІЛ 2. ЛЮДИНА І СУСПІЛЬСТВО ДАВНЬОГО СХОДУ		
<p><i>Встановлює</i> одночасність, тривалість подій, явищ, процесів у державах Давнього Сходу (у межах тем розділу з допомогою вчителя)</p> <p><i>Виявляє</i> (з допомогою вчителя) і пояснює виклики, які стоять перед людиною, суспільством у різних природних</p>	<p>Взаємодія людини і природи. Спосіб життя населення Давнього Сходу</p>	<p><i>Короткі повідомлення учнів</i> Будівництво пірамід; величні споруди, винаходи Давнього Сходу</p> <p><i>Пошукові завдання</i> З'ясування значення, застосування та ілюстрування прикладами понять «релігія», «міфологія», «суспільна</p>

<p>середовищах</p> <p><i>Розрізняє</i> природні, економічні, політичні, соціальні та культурні зміни в цивілізаціях Давнього Сходу та <i>наводить приклади</i> впливу цих змін на життя людини і суспільства в минулому і теперішньому</p> <p><i>Визначає</i> на карті територіальні межі, важливі територіальні зміни держав Давнього Сходу (у межах розділу)</p> <p><i>Співвідносить</i> дані карт із розповіддю учителя та текстом підручника</p> <p><i>Визначає</i> ознаки, що пов'язують документи, артефакти (музейні об'єкти) та ілюстративний матеріал з історією Давнього Сходу (у межах розділу)</p> <p><i>Пояснює</i> з допомогою вчителя зміст громадсько-політичних понять (зокрема, право/закон/держава/влада) на історичних прикладах; <i>застосовує</i> відповідні поняття в порівняльному описі історичних та сучасних дій та подій</p> <p><i>Визначає</i> призначення влади в суспільстві та державі, зв'язок між владою і державою, <i>ілюструє</i> прикладами з минулого й сьогодення</p> <p><i>Порівнює</i> поняття «право» і «закон» (з</p>	<p>Влада і держава в минулому і сьогоденні. Організація суспільства і влади в державах Давнього Сходу. Метрополії та колонії</p> <p>Право і закон у житті держави і суспільства в минулому і сьогоденні</p>	<p>верства», «закон», «колонія», «метрополія», «Біблія», «буддизм», «імперія», «влада», «право», «закон» (самостійно та/або з допомогою вчителя). Створення хмарин слів, кластерів до понять. Складання ребусів, кросвордів із тем розділу, речень-прикладів</p> <p>З'ясування способів пошуку та нагромадження інформації для характеристики цивілізаційного внеску народів Давнього Сходу у світову історію</p> <p><i>Практичні завдання з розвитку критичного та системного мислення</i></p> <p>Опрацювання карт/контурних карт за темами розділу</p> <p>Розв'язання/складання хронологічних задач/завдань із тем розділу</p> <p>Порівняння однотипних пам'яток історії та культури різних держав Давнього Сходу</p> <p>Порівняння (усно або за допомогою таблиці) права і моралі, права і закону</p> <p>Аналіз та коментування правового джерела (на прикладі законів царя Хаммурапі) за запропонованими запитаннями</p>
---	---	--

<p>допомогою вчителя); <i>оцінює</i> право як регулятор суспільних відносин</p> <p><i>Висловлює</i> судження щодо ролі права і закону в житті суспільства сьогодні і в минулому</p> <p><i>Досліджує</i>, як погляди та потреби людей у минулому пов'язані з подіями їхнього життя, станом суспільства</p> <p><i>Порівнює</i> однотипні пам'ятки історії та культури (писемності, архітектурних споруд, творів мистецтва) різних держав Давнього Сходу</p> <p><i>Описує і характеризує</i> за певним алгоритмом пам'ятку історії та культури Давнього Сходу</p> <p><i>Послідовно викладає</i> інформацію про спосіб життя населення, організацію суспільства та влади, духовний світ людей Давнього Сходу</p> <p><i>Оцінює</i> внесок народів Давнього Сходу в історію людського суспільства</p>	<p>Духовний світ людини Давнього Сходу</p>	<p>Усний/письмовий опис способу життя населення держав Давнього Сходу на основі історичних реконструкцій та історичних джерел (на прикладі однієї держави на вибір)</p> <p>Аналіз, синтез, застосування інформації, отриманої з різних джерел, для пояснення впливу природних умов на господарське та суспільне життя населення цивілізацій Давнього Сходу</p> <p>Висловлення міркувань щодо значення вивчення історії давньосхідних цивілізацій</p> <p><i>Творчі завдання</i> (індивідуально, у парах/групах)</p> <p>Уявна/віртуальна екскурсія містами та храмами держав Давнього Сходу (на прикладі однієї держави на вибір)</p> <p>Уявний репортаж про повсякденне життя представників різних верств населення держав Давнього Сходу (на прикладі однієї держави на вибір)</p> <p>Презентація, план та/або сценарій віртуальної екскурсії «Пам'ятки історії Давнього Сходу в музеях України, Європи і світу»</p> <p><i>Обговорення та дискусії</i> (орієнтовні</p>
---	--	--

теми)
 Чому перші в історії людства держави виникали в долинах великих річок?
 Де і як виникали давні держави?
 У чому особливості історичних джерел держав Давнього Сходу?
 Як природно-географічні умови вплинули на світогляд людей Давнього Сходу?
 Яку роль відігравала релігія в житті людини? (на прикладі однієї з держав Давнього Сходу на вибір)
 Який внесок цивілізацій Давнього Сходу в історію людства?
 Навіщо потрібна влада в суспільстві?
 Як люди взаємодіяли та взаємодіють із владою?
 Як і навіщо створюють закони?
 Що пов'язує людину і державу?

Проекти (індивідуальні/групові)
 Яке значення наукових відкриттів та винаходів Давнього Сходу в минулому і тепер?
 Як жили та навчалися діти в державах Давнього Сходу? (на прикладі однієї держави на вибір)
 Яку роль відігравала писемність у державах Давнього Сходу?

		Чому і як постала держава в історії людства?
РОЗДІЛ 3. ЛЮДИНА І СУСПІЛЬСТВО ЗА АНТИЧНОЇ ГРЕЦІЇ		
<p><i>Розташовує</i> у хронологічній послідовності події історії античної грецької цивілізації та України цього періоду</p> <p><i>Формулює</i> причини, приводи, результати і наслідки історичних подій, явищ, процесів (у межах розділу з допомогою вчителя)</p> <p><i>Розрізняє</i> на карті історико-географічні об'єкти античної цивілізації; <i>визначає</i> на карті місця історичних подій (у межах розділу); <i>позначає</i> територіальні межі розселення киммерійців, скіфів та сарматів, напрями Великої грецької колонізації</p> <p><i>Виявляє</i> чинники, що впливали на заняття людей, спосіб ведення господарства, соціальний устрій (клімат, географічне розташування, доступ до природних ресурсів) на Балканському півострові та в Північному Причорномор'ї</p> <p><i>Використовує</i> пошукові системи для отримання інформації; <i>визначає</i> придатність отриманої інформації для добору аргументів з допомогою вчителя; <i>формулює</i> запитання щодо достовірності інформації з різних джерел</p>	<p>Вплив природно-географічних умов на спосіб життя та заняття населення Давньої Греції та її сусідів</p> <p>Киммерійці, скіфи, сармати на українських землях, їхні взаємини з античними полісами Північного Причорномор'я</p> <p>Суспільне, господарське та духовне життя населення в античних полісах Північного Причорномор'я</p>	<p><i>Короткі повідомлення учнів</i></p> <p>Герої грецьких міфів; одна з битв греко-перських війн; спосіб життя киммерійців та скіфів</p> <p><i>Пошукові завдання</i></p> <p>З'ясування значення та застосування понять «поліс», «громадянин», «демос», «аристократія», «тиранія», «демократія», «права та обов'язки громадянина», «громадський простір»; (самостійно та/або з допомогою вчителя). Створення хмарин слів, кластерів до понять; складання речень-прикладів, ребусів, кросвордів</p> <p>Самостійний добір джерел для характеристики суспільних змін у Давній Греції</p> <p><i>Практичні завдання з розвитку критичного та системного мислення:</i></p> <p>Розв'язання/складання хронологічних задач/завдань на обчислення часу (у межах тем розділу з допомогою вчителя)</p> <p>Опрацювання карт/контурних карт за</p>

<p><i>Добирає</i> приклади, які розкривають поняття/терміни тем розділу</p> <p><i>Пояснює</i> значення громадсько-політичних понять (зокрема, «демократія», «права», «право», «закон») з допомогою вчителя, <i>застосовує</i> відповідні поняття в порівняльному описі історичних та сучасних подій</p> <p><i>Визначає</i> демократію як загальнолюдську цінність; <i>наводить приклади</i> проявів демократії в давньогрецькому суспільстві</p> <p><i>Показує</i> на прикладах взаємозв'язок громадянина і держави</p> <p><i>Пояснює</i>, що таке права та обов'язки громадянина і навіщо вони потрібні</p> <p><i>Висловлює</i> власне ставлення до демократичного устрою суспільства, прав і обов'язків громадян</p> <p><i>Наводить приклади</i> і <i>розповідає</i> про призначення об'єктів громадського простору в минулому і сучасності</p> <p><i>Пояснює</i> з допомогою вчителя відмінності між громадським та особистим простором</p> <p><i>Пояснює</i> потребу доступності громадського простору для людей з інвалідністю або маломобільних груп населення</p>	<p>Демократія – загальнолюдська цінність. Давньогрецьке суспільство. Боротьба демосу і знаті</p> <p>Афінський та спартанський поліси</p> <p>Простір громадського життя у минулому і тепер</p> <p>Громадянин і держава: права та обов'язки. Утвердження демократії в Афінах. Права та обов'язки громадян у минулому й сьогодні</p>	<p>темами розділу</p> <p>Опис/порівняння способу життя населення античних полісів, кіммерійців, скіфів та сарматів</p> <p>Формулювання запитань до історичних джерел Стародавньої Греції</p> <p>Аналіз, синтез і застосування інформації, отриманої з історичних/громадянознавчих джерел, для пояснення особливостей Афінської демократії, способу життя спартанців/кіммерійсько-скіфської спільнот, давньогрецької/елліністичної культур</p> <p>Формулювання суджень про вчинки історичних осіб (у межах тем розділу), внесок античної грецької цивілізації, кіммерійців, скіфів, сарматів у світову історію</p> <p>Складання порівняльних, причиново-наслідкових схем, таблиць, інфографіки (у межах тем розділу)</p> <p>Історико-літературний екскурс «Грецьке суспільство за поемами Гомера»</p> <p><i>Творчі завдання</i> (індивідуально, в парах/групах)</p> <p>Уявний репортаж про проведення</p>
--	---	--

<p><i>Наводить</i> приклади історичних пам'яток античності на теренах України, проявів присутності античної спадщини в сьогоденні, <i>порівнює</i> однотипні пам'ятки історії та культури античної грецької цивілізації і пояснює їх значення</p> <p><i>Описує і характеризує</i> історичні джерела, пам'ятки історії та культури, артефакти (музейні об'єкти) за певним алгоритмом</p> <p><i>Формулює оцінні судження</i> про вчинки історичних осіб, події, явища, процеси з урахуванням отриманих знань та власного досвіду (у межах тем розділу)</p> <p><i>Оцінює</i> внесок античної грецької цивілізації, кімерійців, скіфів та сарматів у світову історію</p>	<p>Духовне життя у Давній Греції. Античні Олімпійські ігри</p> <p>Зустріч античної і давньосхідних цивілізацій</p>	<p>античних Олімпійських ігор та/або вистави в античному театрі</p> <p>Історична реконструкція повсякденного життя представників різних верств населення античних полісів, скіфів</p> <p>Історичні портрети Перікла та Александра Великого</p> <p>Уявне інтерв'ю з історичною особою Стародавньої Греції, тогочасним мешканцем Афінівського полісу</p> <p>Підготовка та представлення презентацій, планів та/або описів віртуальних екскурсій «Пам'ятки історії античної Греції, кімерійців, скіфів та сарматів у музеях мого краю, України, Європи, світу»</p> <p>Усний виступ/написання твору-роздуму «Хто такий громадянин»</p> <p><i>Обговорення та дискусії</i> (орієнтовні теми)</p> <p>Як у міфології відображені уявлення давніх греків про навколишній світ та особливості їхнього способу життя?</p> <p>Чим відрізняються сучасні Олімпійські ігри від давньогрецьких? Що в них спільного?</p> <p>Яку добу називають «зустріччю</p>
--	--	---

		<p>цивілізацій»?</p> <p>Які вияви демократії є в моєму житті, класній та шкільній спільноті?</p> <p>Навіщо мені/нам громадський простір?</p> <p>Що може зробити громада для доступності громадського простору людей з особливими потребами чи маломобільних груп населення?</p> <p>У чому проявляється взаємозв'язок громадянина і держави?</p> <p><i>Проекти</i> (індивідуальні/групові)</p> <p>Афоризми та крилаті давньогрецькі вирази в українській мові</p> <p>Значення наукових відкриттів та винаходів давніх греків у минулому й сьогодні</p> <p>Життя та навчання дітей у Стародавній Греції</p> <p>Військове мистецтво, побут, заняття скіфів</p> <p>Олімпійські ігри та театр в минулому і тепер</p> <p>Спадщина античності в сьогодні</p> <p>Історичний шлях людства до демократії</p>
РОЗДІЛ 4. ЛЮДИНА І СУСПІЛЬСТВО ЗА СТАРОДАВНЬОГО РИМУ		
<i>Установлює послідовність подій історії</i>	Вплив природно-географічних	<i>Короткі повідомлення учнів</i>

<p>Стародавнього Риму за допомогою лінії часу</p> <p><i>Встановлює одночасність подій у державах Давнього Сходу та Стародавнього Риму, тривалість подій, явищ, процесів (у межах розділу з допомогою вчителя)</i></p> <p><i>Описує перебіг історичних подій Стародавнього Риму</i></p> <p><i>Виявляє і розрізняє з допомогою вчителя причини, результати і наслідки важливих історичних подій</i></p> <p><i>Виокремлює на карті історико-географічні об'єкти Стародавнього Риму, визначає на карті місця історичних подій (у межах розділу); позначає територіальні межі розселення давніх слов'ян, напрямки Великого переселення народів</i></p> <p><i>Виявляє чинники (клімат, географічне розташування, доступ до природних ресурсів), що вплинули на заняття і світогляд людей, організацію влади і соціальний устрій</i></p> <p><i>Пояснює значення понять (зокрема, «державна влада», «політичний устрій», «органи влади»); застосовує відповідні поняття в порівняльному описі історичних</i></p>	<p>умов на спосіб життя та заняття населення Стародавнього Риму та його сусідів</p> <p>Політичний устрій суспільства: від минулого до сучасності. Органи влади в державі, їх</p>	<p>Розповідь про одного з давньоримських богів, значення давньоримського крилатого виразу</p> <p><i>Пошукові завдання</i> З'ясування значення, застосування та ілюстрування прикладами понять «республіка», «державна влада», «політичний устрій», «орган влади», «патриції», «плебеї», «християнство», «Велике переселення народів» (самостійно та/або з допомогою вчителя). Створення хмарин слів, кластерів до понять, складання речень, ребусів, кросвордів із тем розділу</p> <p><i>Практичні завдання з розвитку критичного та системного мислення</i> Розв'язання/складання хронологічних задач/завдань з обчислення часу (у межах теми з допомогою вчителя) Опрацювання карт/контурних карт за темами розділу Формулювання запитань до історичного джерела з теми розділу Аналіз, синтез, застосування інформації з історичних/громадянознавчих джерел для порівняння республіки та імперії в</p>
--	--	---

<p>та сучасних дій та подій</p> <p><i>Описує</i> повноваження окремих органів влади стародавніх і сучасних держав; <i>розрізняє</i> повноваження органів влади і приватних осіб</p> <p><i>Висловлює</i> власне ставлення до ролі державних органів у житті суспільства</p> <p><i>Використовує</i> в поясненнях інформацію з різних джерел, зокрема тексти та відеоматеріали, музейні експозиції, власні спостереження</p> <p><i>Формулює</i> запитання різного типу до тексту/медіатексту, візуальних джерел</p> <p><i>Визначає</i> придатність отриманої інформації для добору аргументів із допомогою вчителя</p> <p><i>Описує і характеризує</i> пам'ятки історії та культури Давнього Риму за певним алгоритмом</p> <p><i>Групує</i> історичні пам'ятки римської цивілізації та слов'ян на теренах України за обраним критерієм, <i>визначає</i> прояви присутності їх спадщини в сьогоденні</p> <p><i>Добирає</i> інформацію про історичних осіб за заданими критеріями</p> <p><i>Формулює</i> оцінні судження про вчинки</p>	<p>повноваження</p> <p>Римська республіка. Державна влада і людина. Права та обов'язки римського громадянина</p> <p>Проблеми демократії в минулому та сьогоденні. Падіння республіки і встановлення імперії</p> <p>Духовний світ людей Давнього Риму</p> <p>Громадський простір у Римі</p> <p>Розпад Римської імперії. Початок Великого переселення народів</p> <p>Матеріальне, суспільне і духовне життя давніх слов'ян</p>	<p>Римі, пояснення сутності і наслідків військової експансії Риму</p> <p>Виявлення причин та наслідків християнізації Римської імперії</p> <p>Формулювання суджень про призначення об'єктів громадського простору Стародавнього Риму; про діяльність історичних осіб (у межах тем розділу)</p> <p>Складання порівняльних, причиново-наслідкових схем, таблиць, інфографіки з тем розділу</p> <p>Самостійний добір джерел для виконання завдань із тем розділу</p> <p>Опис повноважень органів державної влади</p> <p>Усний опис/складання схеми «Гілки влади в Україні»</p> <p><i>Творчі завдання</i> (індивідуально, у парах/групах)</p> <p>Уявна екскурсія Давнім Римом/Константинополем (на вибір)</p> <p>Віртуальна екскурсія античними місцями сучасного Риму</p> <p>Уявний репортаж із Колізею, Римського форуму, Великого Цирку, Пантеону, вулиць імператорського Риму (на вибір)</p>
--	--	--

<p>історичних осіб, події, явища, процеси на основі наведених фактів (у межах розділу)</p> <p><i>Оцінює</i> внесок Римської цивілізації в історію людства</p>		<p>Історична реконструкція повсякденного життя населення Риму та/або давніх слов'ян</p> <p>Характеристика історичної особистості за історичними джерелами (Цезар та/або Август)</p> <p>Презентація, план та/або сценарій віртуальної екскурсії «Пам'ятки історії римської доби у музеях мого краю, України, Європи та світу»</p> <p><i>Обговорення та дискусії</i> (орієнтовні теми)</p> <p>Яка роль меценатства в розвитку культури та освіти в минулому і тепер?</p> <p>Який внесок Римської цивілізації в історію людства?</p> <p>Які органи державної влади розрізняють?</p> <p><i>Проекти</i> (індивідуальні/групові)</p> <p>Афоризми та крилаті вирази давніх римлян в українській мові</p> <p>Наукові відкриття та винаходи давніх римлян, їх значення в минулому і тепер</p> <p>Життя та навчання дітей у Стародавньому Римі</p> <p>Пам'ятки античної цивілізації на</p>
---	--	--

		території України/мого краю Військове мистецтво давніх римлян і слов'ян Органи державної влади та місцевого самоврядування мого села/селища/міста
РОЗДІЛ V. ЛЮДИНА У ДОВКІЛЛІ, СУСПІЛЬСТВІ, ДЕРЖАВІ В МИНУЛОМУ І ТЕПЕР		
<p><i>Наводить</i> приклади впливу діяльності людини на навколишнє середовище в часі і просторі, взаємодії людини та природи</p> <p><i>Визначає</i> наслідки впливу людини на довкілля у минулому і сьогодні</p> <p><i>Критично осмислює</i> ризики, пов'язані із шкодою для навколишнього середовища</p> <p><i>Розповідає</i> про цілі сталого розвитку</p> <p><i>Обговорює</i> те, як громадяни та уряди можуть сприяти сталому розвитку</p> <p><i>Діє</i> для збереження навколишнього середовища</p> <p><i>Бере до уваги</i> і зважає у власній поведінці на інтереси класної та інших спільнот, до яких належить</p> <p><i>Оперує</i> поняттям «самоврядування», <i>наводить приклади</i> з історії та сьогодення</p> <p>Спільно з однолітками <i>усвідомлено бере участь</i> у громадських заходах</p>	<p>Вплив людини на довкілля в минулому і тепер</p> <p>Сталий розвиток – від ідеї до повсякдення. Глобальні цілі і поведінка людини</p> <p>Спільнота, громада в минулому і тепер. Самоврядування. Громадські ініціативи</p>	<p><i>Короткі повідомлення учнів</i></p> <p>Значення природи та її ресурсів для людини, взаємозв'язок повсякденного життя, потреб людини і стану довкілля; освітній заклад, академічна доброчесність; права людини, толерантність</p> <p><i>Пошукові завдання</i></p> <p>З'ясування значення, застосування та ілюстрування прикладами понять «сталий розвиток», «Глобальні цілі сталого розвитку», «природні ресурси», «громадські ініціативи», «академічна доброчесність».</p> <p>Створення хмарин слів, кластерів до понять</p> <p><i>Практичні завдання</i></p> <p>Інтерв'ювання батьків/представників родини, однокласників: Як можна реалізувати ідеї сталого розвитку</p>

<p><i>Аналізує</i> правила та процедури закладу освіти з погляду дотримання прав людини (зокрема, недискримінації) та поваги до гідності людини</p> <p><i>Визначає</i> способи власної співучасті в житті класу/закладу освіти/родини/місцевої спільноти</p> <p><i>Характеризує</i> академічну доброчесність як чесноту людини</p> <p><i>Дотримується</i> принципів академічної доброчесності в навчанні та повсякденному житті</p> <p><i>Пояснює</i>, чому і якими правами від народження наділена кожна людина</p> <p><i>Обговорює</i> важливість поваги прав людини всіма людьми</p> <p><i>Обґрунтовує</i> необхідність захищати права людини і громадянина та дотримуватися обов'язків громадянина; небезпеку замовчування порушення прав людини</p> <p><i>Наводить приклади</i> забезпечення і порушення прав людини/дитини; протидії порушенням прав людини</p> <p><i>Називає порядок</i> дій у випадку порушення прав дитини</p> <p><i>Визнає</i> відповідальність за свою поведінку,</p>	<p>Шкільна спільнота. Правила та процедури освітнього закладу. Академічна доброчесність</p> <p>Становлення прав людини. Права людини як загальнолюдська цінність. Забезпечення прав дитини. Правові способи захисту прав людини і прав дитини</p>	<p>щодень?</p> <p>Усний опис, складання схем «Види прав людини» / «Види прав дитини» (на вибір)</p> <p>Презентації «Види дискримінації», «Способи подолання дискримінації» (на вибір)</p> <p>Робота із запропонованим медіатекстом щодо виявлення мови ворожнечі</p> <p><i>Обговорення та дискусії</i> (орієнтовні теми)</p> <p>Чому людина має берегти навколишнє середовище?</p> <p>Сталий розвиток – обмеження чи ощадливість?</p> <p>Чому цілі сталого розвитку є глобальними?</p> <p>Чому варто перебудувати власне життя на засадах сталого розвитку?</p> <p>Які моделі поведінки є дружніми до навколишнього середовища?</p> <p>Що таке самоідентифікація людини?</p> <p>У чому полягає небезпека замовчування порушення прав людини/дитини?</p> <p>Що означає поцінувати права людини?</p>
--	---	--

<p>якщо вона призводить до порушення гідності інших людей чи до неможливості реалізації їх прав</p> <p><i>Пояснює, що таке толерантність (з допомогою вчителя), наводить приклади її прояву</i></p> <p><i>Визначає види дискримінації</i></p> <p><i>Наводить історичні та сучасні приклади виявів дискримінації та її подолання</i></p> <p><i>Виявляє мову ворожнечі</i></p> <p><i>Виявляє взаємозв'язки людини і суспільства, людини і держави, суспільства і держави у минулому і сучасності, наводить приклади з історії та сьогодення</i></p> <p><i>Оцінює вплив діяльності конкретної людини на спільноту, суспільство, державу</i></p>	<p>Толерантність. Подолання дискримінації в минулому і тепер. Прояви мови ворожнечі</p> <p>Людина, суспільство, держава: від минулого до майбутнього</p>	<p>Чому права людини є основою демократії?</p> <p>Яку роль відіграє ініціатива людини в захисті власних прав та інтересів?</p> <p>Що для мене значить громада?</p> <p>Про що розповідає Статут нашої школи?</p> <p>Як ми творимо історію і майбутнє?</p> <p>Як минуле впливає на майбутнє?</p> <p><i>Творчі завдання (індивідуально, у парах/групах)</i></p> <p>Створення плакатів і буклетів історій/фентезі/аніме/казок із тем сталого розвитку</p> <p>Усні виступи/написання творів-роздумів «Сталий розвиток – почну із себе: що я можу/буду робити»; «Ми будемо стале майбутнє»</p> <p>Усний виступ/написання творів-роздумів «Як я можу бути корисним спільноті/громаді?»»; «Мої – Твої права»</p> <p>Створення правил академічної доброчесності школи</p> <p>Створення плакатів, буклетів, сценаріїв відео щодо захисту прав дитини</p> <p>Перетворюємо мову ворожнечі на мову толерантності у медіатексті</p>
--	--	---

		<p>Гра «Драбина участі» Усний виступ/написання твору-роздуму «Громадянська активність: почну із себе – що я можу/буду робити» Подорожуємо у державу майбутнього</p> <p><i>Проекти</i> (індивідуальні/групові) Мій (наш) сталий спосіб життя Екскурс в історію прав людини/дитини Дискримінація: минуле й сьогодення Школа – простір демократії Як і де можна відстояти права дитини Проблеми нашої громади (дослідження медіаджерел, вебресурсів) Громадські ініціативи: як громадяни впливають на владу</p>
--	--	---

ПРИКІНЦЕВА ЧАСТИНА

Оцінювання навчальних результатів учнів з курсу «Досліджуємо історію і суспільство»

Оцінювання – це вимірювання навчальних досягнень тих, хто навчаються, тобто порівняння і встановлення співвідношення того, що учень/учениця знає та уміє, до того, що він/вона має знати й уміти на певний момент навчання відповідно до програми. Основою оцінювання учнів є передбачені модельною навчальною програмою очікувані результати їхньої навчальної діяльності або складники ключових компетентностей і наскрізних умінь, що мають формуватись (розвиватись) під час навчання, а саме: мінімальний обсяг знань, обов'язковий для засвоєння учнем/ученицею відповідно до його/її індивідуального розвитку та пізнавальних можливостей; основні уміння та навички, формування/розвиток яких передбачено програмою; формування ціннісного ставлення учня/учениці до історичних, суспільних, життєвих явищ і подій, що досліджуються ним/нею.

Діяльність учителя з оцінювання учнів має здійснюватись шляхом поточного (формульованого) і підсумкового оцінювання. Поточне формульоване оцінювання учнів під час уроку передбачає дотримання вчителем таких етапів (кроків): 1) формулювання вчителем (разом з учнями) очікуваних результатів уроку; 2) визначення вчителем (разом з учнями) критеріїв і показників оцінювання; 3) обрання стратегій, процедур та шкали оцінювання; 4) виконання оцінювання вчителем / самооцінювання / взаємооцінювання учнів.

Підсумкове оцінювання дозволяє перевіряти й оцінювати результати роботи учнів: 1) по закінченні засвоєння матеріалу розділу програми; 2) наприкінці семестру; 3) по закінченні навчального року. Оцінка результатів навчання учнів може бути якісною (виражається вербально) та кількісною (позначається балами).

При оцінюванні досягнень програмових очікуваних результатів учнів із курсу «Досліджуємо історію і суспільство» вчитель має враховувати: логічність і обґрунтованість, осмисленість, глибину, гнучкість, дієвість, системність, узагальненість міркувань учня, рівень сформованості загальнонавчальних та предметних умінь і навичок, рівень володіння наскрізними вміннями й рівень сформованості ключових компетентностей учня/учениці. Зрозуміло, що безпосередньо на уроці не можна оцінити виховний ефект курсу, сформованість цінностей та особистого ставлення учнів, адже система цінностей, особисте ставлення, поведінкові моделі учня/учениці проявляються в реальному житті. Тому завданням учителя є створення оптимальних умов для вільного висловлення та захисту учнем/ученицею власної думки з будь-яких історичних, суспільно значимих питань/проблем у будь-яких навчальних ситуаціях у навчальній та позаурочній діяльності.

Оцінювання має бути відкритим для учнів. Учителеві слід інформувати учнів про очікувані результати, показники (критерії), цілі, стратегії, методи та шкалу оцінювання. Це сприятиме свідомій і сумлінній роботі учнів на уроках і вдома, адже вони знатимуть, чого від них очікує вчитель та як він визначатиме оцінку їхньої роботи.

Створення закладом освіти навчальної програми з предмета

Спираючись на модельну навчальну програму, заклад освіти **може** розробити власну навчальну програму з курсу «Досліджуємо історію і суспільство», що має містити опис результатів навчання в обсязі не меншому, ніж визначено Державним стандартом базової середньої освіти та/або цією модельною навчальною програмою.

Навчальні програми, розроблені на основі модельних навчальних програм, затверджуються педагогічною радою закладу освіти.